

Bijlage VWO
2021

tijdvak 1

Nederlands

Tekstboekje

Tekst 1

We leren (n)iets van de geschiedenis

(1) In brede kring leeft het idee dat kennis van de geschiedenis een nuttige zaak is. We zouden kunnen leren van historische ervaringen. Als we een analyse hebben gemaakt van de oorzaken van historische mislukkingen en rampen, kunnen we daaruit conclusies trekken over het te voeren beleid in heden en toekomst. Kortom, wie het verleden kent, hoeft het niet te herhalen.

(2) Historici moeten dan wel opmerkelijk verstandige lieden zijn en zodoende veelgevraagde beleidsdeskundigen. Wie even nadenkt over deze gedachten, zal zich realiseren dat die grotendeels onjuist moeten zijn. Anders zouden we ondertussen toch wereldwijd in vrijwel perfecte samenlevingen moeten leven?

(3) Je hebt niet veel aan historische kennis. In Nederland hebben we de afgelopen jaren te maken gehad met de uitzonderlijke situatie dat twee opeenvolgende minister-presidenten geschiedenis hadden gestudeerd. Zij hebben echter nimmer de indruk gewekt dat hun beleid aan kwaliteit heeft gewonnen door hun historische kennis.

(4) Ik heb vrijwel mijn hele werkzame leven doorgebracht onder historici. Mij is echter nooit opgevallen dat historici betere analisten van hun eigen tijd waren dan niet-historici. Zij waren onveranderlijk even verrast

door de gebeurtenissen in hun eigen tijd als niet-historici. Zagen zij het einde van de Koude Oorlog¹⁾ aankomen, en wat daarvan de betekenis en consequenties zouden zijn? Helemaal niet. Met de kredietcrisis ging het al niet anders. Historici onderscheidden zich in niets van hun verwarde tijdgenoten.

(5) Een helder inzicht in de eigen tijd heeft te maken met gezond verstand en een goed gevoel voor maatschappelijke verhoudingen. In het algemeen geldt dat we stekeblind de toekomst in struikelen. De meeste academische historici die ik heb gekend, zullen overigens direct toegeven dat historische kennis geen enkele garantie is voor een betere kijk op heden en toekomst.

(6) Het menselijk leervermogen is beperkt als het gaat om historische kennis en de emoties van de waan van de dag zijn dominant. Als er al een periode is uit ons nationale verleden die velen beschouwen als een leerzaam en bruikbaar verleden, dan is het wel de Duitse bezetting.

(7) Nu al zeven decennia wordt ons elk jaar door tientallen, zo niet honderden sprekers op 4 en 5 mei voorgehouden dat wat in die vijf jaren is gebeurd, nooit meer mag gebeuren. Dat er uit de gebeurtenissen van die jaren en de periode daarvoor belangrijke lessen moeten worden

geleerd. Discriminatie en uitsluiting
mogen nooit worden getolereerd.

75 Ons land moet gastvrij zijn als het
gaat om de opvang van vluchtelingen
die in eigen land met de dood worden
bedreigd. Onze steden staan vol met
monumenten die ons aan die essen-
80 tiële, uniek leerzame periode uit ons
verleden herinneren.

(8) We hebben mooie internationale
verdragen ondertekend waarin we
beloven vluchtelingen op te nemen.

85 Van dit leerzame verleden, dit vol-
strekke dieptepunt in onze nationale
geschiedenis, heeft een groot deel
van de huidige Nederlandse bevol-
king niets geleerd. Zodra de gelegen-
90 heid zich voordeed, bleken vele
Nederlanders direct bereid tot
discriminatie en uitsluiting.

(9) Nu het ernaar uitziet dat Neder-
land enkele tienduizenden vluch-

95 telingen uit het Midden-Oosten zal
opnemen, zijn we getuige van een
beschamende vreemdelingenhaat.
Alle klassieke verdachtmakingen van
'De Ander' worden onmiddellijk van
100 stal gehaald, zonder enig steek-
houdend bewijs. We hadden op 4 en
5 mei beter gratis poffertjes kunnen
uitdelen; dat had evenveel geholpen
als al die prachtige toespraken van
105 de afgelopen zeventig jaar.

(10) Terwijl academische historici
niet veel moeten hebben van een
bruikbaar verleden, zijn 'de media' er
dol op. Die veronderstelde bruikbaar-
110 heid blijkt meestal het gevolg van
simpele en misleidende analogieën.
De bekendste en meestgebruikte
analogie betreft de teloorgang van de
Weimar Republiek en de opkomst
115 van het nationaalsocialisme, in com-
binatie met het fenomeen Hitler.
Vrijwel iedere nieuwe dictator wordt
vroeg of laat vergeleken met Hitler,
waarbij dan de veronderstelling is dat

120 de nieuwe dictator vergelijkbare
gevaaren voor de wereld zou kunnen
veroorzaken. Daarbij wordt bijna
altijd vergeten dat Duitsland in de
jaren dertig de tweede industriële
125 mogendheid ter wereld was.

(11) Zoals bekend is, hebben de
andere grote mogendheden in de
jaren dertig aanvankelijk gedacht dat
zij Hitler met concessies wel tevre-
130 den konden stellen, zodat hij inge-
past kon worden in het bestaande
Europese statensysteem. Omdat
daar in het geval van nazi-Duitsland
niets van terecht is gekomen, hebben
135 velen daaruit de historische les ge-
destilleerd dat er met dictaturen nooit
te praten valt. Zo is er in het begin
van de Koude Oorlog vaak geargu-
menteerd dat er met de Sovjet-Unie
140 nu eenmaal niet te overleggen viel.
Hitler en Stalin waren echter totaal
verschillende schurken en de Sovjet-
Unie was nazi-Duitsland niet.

(12) Ter gelegenheid van het feit dat
145 in 2014 het begin van de Eerste
Wereldoorlog een eeuw geleden was,
verschenen er pretentieuze artikelen
in de krant waarin de suggestie werd
gewekt dat de strategische situatie in
150 Europa in 2014, met de Russische
leider als hoofdrolspeler, sterk deed
denken aan de rampzalige ge-
beurtenissen van een eeuw eerder.
Het zou zomaar helemaal mis kun-
155 nen gaan. Dat de alliantiestructuur
van 2014 fundamenteel anders was
dan in 1914, dat het bestaan van
nucleaire wapens een grote oorlog in
Europa uiterst onwaarschijnlijk heeft
160 gemaakt en dat de machtsbasis van
Poetin in vergelijking met die van het
westers bondgenootschap (NAVO²)
plus EU) niets voorstelt, werd niet
duidelijk gemaakt. Paniekzaaijerij is
165 immers een van de belangrijkste
activiteiten van 'de media'.

(13) Een andere vaak gebruikte analogie is de ondergang van het (West-)Romeinse Rijk³. Het relatieve machtsverval van de VS is volgens conservatieve stemmingmakers goed te vergelijken met de verzwakking van het Romeinse Rijk in zijn nadagen. Dat werd overspoeld door barbaarse immigranten en was door politieke disfunctie niet in staat zich te verdedigen. En geldt dat eigenlijk ook niet voor de EU?

(14) Daarbij wordt licht vergeten dat het Romeinse imperium een straatarme, pre-industriële natie was met een infrastructuur die tekortschoot. Zowel de VS als de EU vertonen gebreken, maar dat neemt niet weg dat hun organisatievermogen en infrastructuur van een andere orde zijn dan die van het Romeinse Rijk. Bovendien hebben de immigrantenstromen geen militaire capaciteit, zoals de barbaarse stammen.

(15) In 1988 verscheen *Thinking in Time* van de historicus Ernest R. May en de politicoloog Richard Neustadt. De ondertitel van dat boek luidt *The Uses of History for Decision-Makers*. Kortom, geschiedenis waar je wat aan hebt. Het boek levert concrete, zij het teleurstellend beperkte resultaten voor beleidsmakers. De auteurs zijn zich bewust van het feit dat ze bezig zijn met een academische exercitie en dat hun boek, hoe nuttig ook, ongetwijfeld niet gelezen zal worden door de politici die de beslissingen nemen die later vaak zeldzaam stompzinnig blijken te zijn – bijvoorbeeld de Amerikaanse invasie van Irak in 2003.

(16) De gebruikte geschiedenis bestaat in het boek uit analyses van historische gebeurtenissen die vooral de Amerikaanse buitenlandse politiek betreffen. De auteurs komen na een

uitputtende analyse van hun historisch materiaal met drie aanbevelingen voor degenen die belangrijke beslissingen moeten nemen.

(17) In de eerste plaats is het zaak geen overhaaste besluiten te nemen. Rust is van eminent belang. Vooral over de doelstellingen van het beleid dient helderheid te bestaan. Ten tweede zijn alle historische analogieën uit den boze. Die leiden eigenlijk altijd tot ongewenste resultaten. In de derde plaats is het van wezenlijk belang om de wordingsgeschiedenis van de crisis, waarin beslissingen moeten worden genomen, zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven en te analyseren. Na een dik boek met gevalsbeschrijvingen is dit een nogal mager resultaat. Iedereen met gezond verstand had dit zelf kunnen bedenken. Historicus hoeft je er niet voor te zijn.

(18) Toch is dit ook een pleidooi voor historische kennis. De historicus kan uitleggen waarom een analogie niet deugt als basis voor besluitvorming. Historische situaties lijken misschien soms op elkaar, maar dat wil niet zeggen dat ze identiek zijn en dezelfde dynamiek vertonen. Historici kunnen vanzelfsprekend de wordingsgeschiedenis van een conflict of beleidsmatig probleem beschrijven, al zal vaak blijken dat zij het onderling niet eens zijn over die geschiedenis.

(19) Maar historici, hoe bekwaam ook, kunnen weinig verstandigs over de toekomst zeggen. Wat we zeker weten over de toekomst, is banaal en kan iedereen bedenken. Anders dan veel leken denken, herhaalt de geschiedenis zich niet. Zeker, er zijn patronen die steeds weer opnieuw voorkomen, maar die patronen wijken op subtiele wijze van elkaar af.

(20) Het valt enigszins te vergelijken met de vier seizoenen die elk jaar terugkeren. Dat op de herfst de winter zal volgen, staat vast. Maar hoe streng die winter zal worden, is onvoorspelbaar. Het historisch proces zorgt steeds weer voor verrassende wendingen en geheel

onverwachte gebeurtenissen. Veel van de huidige technologie is al tientallen jaren geleden aangekondigd, maar wellicht de belangrijkste technische noviteit van de afgelopen jaren, de smartphone, was een onvoorziene ontwikkeling.

naar: Maarten van Rossem

uit: Maarten! vrijdag 27 november 2015

noot 1 De Koude Oorlog (1945-1991) was een periode van gewapende vrede tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, en hun verschillende bondgenoten.

noot 2 De Noord-Atlantische Verdrags Organisatie (NAVO) werd in 1949 opgericht met als doel door onderlinge samenwerking de veiligheid van niet-communistische landen van Europa tegen eventuele agressie van de Sovjet-Unie te waarborgen.

noot 3 In 476 werd de laatste West-Romeinse keizer afgezet en hield het West-Romeinse Rijk op te bestaan.

Tekst 2

De fata morgana van een basisinkomen

(1) Er is weer volop aandacht voor het idee van een basisinkomen. Een linkse partij bracht een manifest uit met een pleidooi voor een (lokaal) basisinkomen en de gemeenten Nijmegen, Wageningen en Tilburg willen hiermee gaan experimenteren. (2) Voor de media is Rutger Bregman hét gezicht van dit nieuwe pleidooi. Bregman pleit voor een basisinkomen van circa 1.000 euro per maand, de zogenoemde armoedegrens, voor iedere Nederlander. Dit kost bijna 195 miljard euro per jaar – ruim 30 procent van het bbp¹⁾. Onzinnig is zijn argument ‘dat dit veel geld kost, maar dat de overheid nu al

50 procent bbp voor haar rekening neemt’. Bregman vergeet te vermelden dat dit inclusief uitgaven voor zorg, onderwijs en veiligheid is. Als we hierbij alle uitkeringen, toeslagen en de meeste heffingskortingen optellen, ontstaat al snel een tekort van 70 miljard euro. Als we rekening houden met arbeidsmarkteffecten, is het tekort nog veel groter. Zijn claim dat bijstandsgerechtigden²⁾ gelukkiger worden van een basisinkomen klinkt als een fata morgana als we beseffen dat de andere Nederlanders worden geconfronteerd met een belastingverhoging van ten minste 25 procent. (3) Er circuleren ook voorstellen

35 waarbij iedere volwassene een basis-
inkomen krijgt gelijk aan de helft van
de AOW³⁾ voor een echtpaar (circa
750 euro). Maar ook dan blijft er een
40 gat over van 30 miljard euro. Boven-
dien zal een dergelijk basisinkomen
niet volstaan. Immers, anderhalf
miljoen (alleenstaande) AOW'ers
zullen dan worden geconfronteerd
met een verlaging van ruim 300 euro
45 per maand. Uiteraard is het niet
acceptabel dat een grote groep
ouderen door de bodem van het
bestaan zakt. Een aanvullende
uitkering zal noodzakelijk zijn. Ook
50 andere groepen zullen gecompens-
seerd moeten worden. Dit alles zal
leiden tot nieuwe regelingen en
bureaucratie.

(4) In de plannen voor de invoering
55 van een basisinkomen krijgt de
betaalbaarheidsdiscussie een plek
onder de noemer dat er nog een
aloude en allerminst opgeloste
discussie over de dekking van een
60 basisinkomen is. Daarom wil men het
basisinkomen vooralsnog beperken
tot de bijstand en wordt voorgesteld
alle (sollicitatie)verplichtingen en
regels voor bijverdiensten te schrap-
pen. Omdat controle niet meer nodig
65 is, kan fors bespaard worden op
ambtenaren. Om te voorkomen dat
het aantal bijstandsgerechtigden
'aanzienlijk' groeit, beperkt men wel
70 het bijverdienen tot het minimumloon.

(5) Er zal echter een enorme prikkel
ontstaan om zwart meer te verdienen
dan het minimumloon, terwijl er nie-
mand is om dit te controleren. Uitein-
75 delijk zal ook dit voorstel leiden tot
nieuwe controles en bureaucratie.

(6) Er zijn ook principiële bezwaren
tegen een basisinkomen. Talenten
blijven onbenut en het staat haaks op
80 het uitgangspunt van een activerende
sociale zekerheid. In het verleden

zijn verschillende delen van de ver-
zorgingsstaat activerend gemaakt.
Gemeenten namen hun verantwoor-
85 delijkheid voor een gebudgetteerde
bijstandswet, waardoor de instroom
zichtbaar afnam. Er kwam een ar-
beidsongeschiktheidsregeling die het
principe 'van wat mensen niet kun-
90 nen' omdraaide naar 'wat mensen
wel kunnen'. In de nieuwe WIA⁴⁾
worden mensen die participeren dan
ook extra beloond. Inmiddels is dit
principe ook bij de jonggehandicap-
95 ten in de nieuwe participatiewet het
uitgangspunt geworden en worden op
lokaal niveau afspraken gemaakt met
werkgevers.

(7) Het voorstel tot een basisinkomen
100 gaat bovendien voorbij aan het prin-
cipe van wederkerigheid in solidari-
teit. Echte solidariteit is niet zomaar
een uitkering, maar is: iedereen doet
mee, opdat wie echt niet kan, ver-
105 zorgd wordt.

(8) Eveneens onvermijdelijk is een
verdere verstatelijking⁵⁾. Zo worden
de werknemersverzekeringen WW⁶⁾
en WIA afgeschaft en ondergebracht
110 in het basisinkomen. Zou dit niet ge-
beuren, dan blijft immers een lappen-
deken aan regelingen bestaan. Dan
moet echter ook afscheid worden
genomen van loongerelateerde
115 uitkeringen en het principe dat
iemand die tijdelijk buiten zijn schuld
werkloos is een hogere uitkering ver-
dient dan het sociale minimum. Dit
maakt de rol van de overheid onno-
120 dig groot en gaat ook voorbij aan het
principe van goed werkgeverschap.

(9) Zo zit in de huidige WIA nadruk-
kelijk het principe dat goede werk-
gevers worden beloond. Wie ervoor
125 zorgt dat zijn mensen niet arbeids-
ongeschikt worden, wie met andere
woorden een goede werkgever is,
wordt daarvoor beloond. Met een

(lokaal) basisinkomen worden de
130 verschillende verantwoordelijkheden
van overheid, markt en samenleving

verstoord, iets wat het ook zeer
onwenselijk maakt.

*naar: Raymond Gradus
uit: de Volkskrant, 19 mei 2015*

*Raymond Gradus is hoogleraar Bestuur en economie publieke sector aan de
Vrije Universiteit te Amsterdam.*

- noot 1 bbp: bruto binnenlands product. De totale geldwaarde van alle in een land geproduceerde goederen en diensten gedurende een jaar
- noot 2 bijstandsgerechtigden: mensen die op geen enkele manier eigen inkomsten kunnen verkrijgen en niet in aanmerking komen voor een andere uitkering, kunnen een beroep doen op de Bijstandswet en zijn in die situatie bijstandsgerechtigd
- noot 3 AOW: de Algemene Ouderdomswet (AOW) waarmee in Nederland het verplichte, collectieve ouderdomspensioen is geregeld. Ook de uitkering die volgens deze wet wordt gedaan, duidt men aan met de term AOW.
- noot 4 WIA: de uitkering die iemand kan aanvragen als deze door ziekte niet of minder kan werken. De afkorting staat voor Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen
- noot 5 verstatelijking: het vergroten van de bemoeienis van de overheid met de maatschappij
- noot 6 WW: de uitkering die iemand kan aanvragen als deze werkloos wordt, zodat deze toch een tijdelijk inkomen heeft. De afkorting staat voor Werkloosheidswet.

Tekst 3

Stiekem ben ik een docent

(1) Soms vraag ik me af waarom ik in de krant schrijf. Uit ijdelheid? Natuurlijk, dat ook. Mensen herkennen mij en complimenteren mij met mijn
5 columns, dat is leuk. Maar vaak gaat dat zo: 'Uw laatste column vond ik weer uitstekend. Waar ging die ook alweer over? Eh – dat ben ik even kwijt, maar ik vond hem wel goed.' Ik
10 vind dat niet erg. Mensen lezen de krant niet om er onmisbare informatie uit te halen. De dingen die u echt moet weten, hoort u van uw naasten

('het dak lekt'), van uw collega's
15 ('Jansen gaat failliet') of van internet ('Schiphol is dicht'). Kranten, radio en televisie leveren vooral entertainment, *nice to know*¹⁾, maar zelden *need to know*.²⁾
20 (2) Bij stukjes over voeding zou je denken dat de lezers eruit willen leren hoe ze gezonder kunnen eten. Maar daar zitten mensen niet op te wachten; ze hebben al vaak genoeg
25 gehoord wat gezond is. Wat ze van de media willen, is verstrooiing. Ze

willen schokkend nieuws ('Brood is slecht'), ze willen bevestiging ('Wijn is goed') en ze willen schuldigen zien
30 ('ADHD komt door E-nummers³⁾).

Journalisten moeten daaraan tege-
moet komen, anders worden ze werk-
loos. Maar journalisten willen meer
zijn dan entertainer: ze willen bedrog
35 ontmaskeren en laten zien hoe het
echt zit. Dat is een spagaat, maar
nogal wat journalisten weten die spa-
gaat om te zetten in een mooi ballet
waarin ze datgene wat ze willen zeg-
40 gen toch weten over te brengen.

(3) Mijn kijk op journalisten is door
drie fases gegaan. De eerste was de
naïeve, waarin ik vond dat de media
mensen moesten onderwijzen. De
45 tweede was een cynische fase: de
media leveren alleen maar vermaak
en geven niet om de feiten. De derde
fase is er een van respect.

(4) Niet dat er geen slechte journalis-
50 ten zijn; die zijn er, net als slechte
loodgieters, chirurgen en bankiers.
Sommige journalisten zijn bevooroor-
deeld of lui, ze schrijven maar wat op
en ze leggen mensen woorden in de
55 mond. Ik ben in prestigieuze tele-
visieprogramma's geweest waarvan
de redactie vond dat ze zelf wel wisten
wat gezond was. Ze hadden de
teksten al uitgeschreven en zochten
60 alleen nog een professor zoals ik om
die uit te spreken.

(5) Kranten moeten telkens weer met
nieuws komen. Ze publiceren zonder
grondige controle persberichten over
65 de nieuwste ontdekkingen bij muizen,
nieuwe geneeswijzen voor vetzucht,
en ander twijfelachtig wetenschaps-
nieuws. Veel journalisten willen echt
weten hoe het zit; ze zoeken dat uit
70 en schrijven het op in een pakkend
verhaal met een tiende van het aan-
tal woorden van de gemiddelde
wetenschappelijke publicatie. Ook

sommige radio-interviewers hebben
75 die gave. Midden in een live-uitzen-
ding schuiven ze er een schijnbaar
onnozel vraagje tussen waarmee ze
de zaak op scherp zetten en ik
gedwongen word te kiezen: is het 'ja'
80 of 'nee'?

(6) Goede journalisten zijn beter in
staat om de essentie eruit te pikken
en die duidelijk op te schrijven dan
de meeste wetenschappers. De aller-
85 beste wetenschappers schrijven
levendig, helder en eenduidig, maar
99% van de wetenschappelijke
publicaties bestaat uit een stroom
van vage, lange woorden met heel
90 veel slagen om de arm. 'Het zou zus
kunnen zijn, maar eventueel kan het
ook zo zijn, meer onderzoek is
nodig'. Die vaagheid en die woorden-
brij dienen soms om te verhullen dat
95 de auteurs niets opmerkelijks gevon-
den hebben. Maar ook als ze wel iets
hebben gevonden, staan ze vaak on-
voldoende boven de stof om conclu-
sies te durven trekken en moeilijke
100 keuzes te maken. Ze volgen dus het
voorbeeld van al die andere collega's
die in tienduizend moeilijke woorden
niets zeggen.

(7) Dat het allemaal in het Engels
105 moet, maakt het ook niet gemakke-
lijker. Vandaar dat ik bij proefschrif-
ten eerst de populaire Nederlandse
samenvatting voor leken lees. Vaak
blijkt pas wat de auteur zelf vindt van
110 haar onderzoeksresultaten als ze
zich niet meer kan verbergen achter
jargon, maar gewonemensenwoorden
moet gebruiken.

(8) Goede journalisten volgen zonder
115 het te weten de aan Einstein toege-
schreven uitspraak: *Everything
should be made as simple as
possible, but not simpler.*⁴⁾ Dat is de
kern van de wetenschap: niet-essen-
120 tiële verschillen weglaten zodat de

essentiële overeenkomsten over-
blijven en in natuurwetten kunnen
worden vastgelegd. Voor die opgave
sta ik in mijn wetenschappelijke werk,
125 maar nog meer in interviews en
columns. Dan word ik echt gedwon-
gen te beslissen wat er weg kan en
wat niet. Leg maar eens in twintig
seconden uit of olijfolie gezond is en
130 waarom. Uitputtend, maar als ik de
formulering heb gevonden, is mijn
eigen begrip verdiept.
(9) Mijn columns moeten leuk zijn om
te lezen, maar net als een goede

135 journalist wil ik meer dan u verma-
ken. Ik wil u iets laten zien, iets uit-
leggen, iets leren. En tijdens die
moeizame pogingen om dat voor u
op te schrijven, groeit mijn eigen
140 inzicht. Zo leer ik zelf nog het meest
van mijn stukjes. Ik schrijf dus in de
krant om mezelf te dwingen een
onderwerp te doordenken, als sport
dus en een beetje uit ijdelheid. Maar
145 stiekem hoop ik toch dat u er iets van
leert.

*naar: Martijn B. Katan
uit: NRC Handelsblad, 21 februari 2015*

noot 1 *nice to know*: leuk om te weten

noot 2 *need to know*: noodzakelijk om te weten

noot 3 E-nummers: door de Europese Unie goedgekeurde hulpstoffen om de eigenschappen
van levensmiddelen, zoals kleur, geur of smaak, te veranderen

noot 4 *Everything should be made as simple as possible, but not simpler.*

Vertaling: Alles moet zo eenvoudig mogelijk worden gemaakt, maar niet eenvoudiger.

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt
te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen
van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en),
raadplege de vermelde bronnen.
Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en
inhoud van dit examen.*